

KORAI NYELVEMLEKEINK NYELVJÁRÁSTÖRTÉNETÉHEZ

JUHÁSZ DEZSŐ

1. Tisztelt Hallgatóság! Előadásommal általánosságban azt a közismert, bár nem elégszer hangsúlyozott tételt szeretném erősíteni, hogy régi nyelvemlékeink magyarázata során az egyéb forrásokból leszűrhető tanulságok mellett milyen nagy jelentősége van a nyelvjárás-történeti szemléletnek, továbbá a régi és új nyelvjárás adatok felhasználásának. Ennek az elvnek az érvényesítését különösen a szegedi és a budapesti nyelvtörténeti iskola tartotta szem előtt. Bár néha egyes kérdések megoldásában éles vitát folytattak egymással, szellemiségükben, módszertanukban, a komplexitásra és tudományköziségre való törekvésükben nagyon közel álltak egymáshoz. Például Bárczi és Pais, Mészöly és Nyíri e tekintetben közös iskolához is sorolhatók, elveik és eredményeik jórészt ma is vállalhatók, példa értékűek az utókor számára.

2. Nyíri Antal születésének centenáriumán hadd indítsam néhány rövidre fogott elemzésemet a rá való hivatkozással. Posztumusz tanulmánykötetében is olvasható (Nyíri 2004: 212–6) A térszíni formák elnevezései a szentesi halászatban című, eredetileg a Magyar Nyelv 1941. évfolyamában (41–6) közölt írása. Mivel magam is a Tisza partján nőttem fel, és ma is szívesen térek haza szülőfalumba, nagy kedvvel olvastam egy lassan eltűnőben levő világ nyelvi és kulturális hagyományairól. A szerző is érzelmi kötődéssel, ugyanakkor látható szakértelemmel idézi és magyarázza a tiszai halászoknak a természettel és munkájukkal kapcsolatos megnyilatkozásait, népnyelvi kifejezéseit. A szentesi nyelvjárásból idézett mondatokból ugyanaz a Tisza-vidéki zárt *ë-ző* és *í-ző* dialektus köszön vissza, amely nálunk, Szolnok megye közepén is jellemző; a megőrkített tájszavak egy részét magam is ismerem.

Az idézett népi terminológia archaikus rétegében azonban olyan kihalóban levő régi szavak is vannak, amelyekről – a hozzájuk tartozó tárgyi és műveltségi elemekkel együtt – Nyíri így emlékezik meg: „Maholnap azonban ezek is elfogyatkoznak, és hírükről meg nevükről csak azokból a feljegyzésekből tudunk majd egyet-mást, amelyeket a mind ritkábban található öreg halászok ajkáról a legutolsó pillanatban sikerül az utókor számára megmenteni” (MNY. 1941: 46). – Ezek közé az eltűnő szavak közé sorolható a *fa-fandzsa* is, amely a következő szentesi népnyelvi szövegrészletben kerül elő: „A ponyty füves, gyöpös, sásos hején ívik, [...] Harcsa fatövire, bënt *fa-fandzsára* (ívik). A *fa-fandzsa*: szőrös fűszatöve vagy szőrös fadérík; *fafandzsára* tojják az ikrát. A *fafandzsa* tehát olyan fagyökér vagy faderék – magyarázza Nyíri –, ahol a magos vízállás következtében a vékony gyökerek szörszerűen vonják be a fa felületét. Ilyen

fűzfadarabokat mindenütt lehet látni a Tisza árterületén” (i. m. 45). A dús, bozontos oldalgököreket eresztő folyóparti fák a tiszai tájnak ma is jellegzetes kísérői, ennek ellenére – mint Nyíri megjegyzi – a *fafandzsa* szót nem találta meg a szótárakban.

Azóta talán ki is halt ez a különös szó, legalábbis az összetétel *fandzsa* utótagja – gondolhatnánk joggal, hacsak fel nem bukkanna ismét valamely tájszóközlésben. De egy volt Nyíri-tanítvány, Zsiros Katalin 1998-ban levelet küldött a Magyar Nyelv szerkesztőségének, amelyben egy érdekes tájszót és nem kevésbé érdekes kommentárt juttatott el hozzánk. A cikkecske meg is jelent a folyóirat 1999. évi első számában A *fandzsásodik* jelentése a szentesi népnyelvben címmel (Zsiros 1999: 70–1). A *fandzsásodik* szót az édesanyjától hallotta a búzacsíramálé receptjének lejegyzésekor: „A csírasódó búzára akkor mondták, hogy *fandzsásodik* már, mikor megjelentek a kis hajszálgyökerek, és átszőtték a deszkára kiöntött búzát” (i. m. 70). Zsiros Katalin szómagyarázata során Nyíri Antalra és Róna-Tas Andrásra támaszkodva helyesen utal arra, hogy a *fandzsásodik* ige abszolút tövében a régi magyar *fan* főnév rejtőzik, amely nemcsak „...szórzetet jelentett, de sűrű gyökérzetet, növényzetet is” (idézet Róna-Tastól [1978: 449], Zs. K. kiemelésével). Zsiros a mondottakat még egy további szentesi adattal erősíti meg az ÚMTsz. 3. kötetéből: *lefandzsásodik* ’<fa> gyökeret ereszt’ (767).

Zsiros Katalin rövid közleménye nem foglalkozik hang- és alak történeti kérdésekkel, csupán azt jegyzi meg ide vonatkozóan, hogy a *fandzsásodik* ige a *fandzsa* főnév származéka, ennek tövében pedig a *fan* szó rejlik. Azt tehát már én teszem hozzá, hogy a *fandzsa* nyilvánvalóan a *fan* főnév *-csa* kicsinyítő képzős alakjából származtatható *cs* > *dzs* zöngésüléssel. Erre az összefüggésre Nyíri is rájött, sőt önálló szómagyarázat formájában meg is írta a Magyar Nyelv hasábjain (1941: 29), azzal toldva meg a bizonyítást, hogy a *fancsa* > *fandzsa* zöngésülés hasonló ahhoz, mint ami az olasz eredetű *láncsa* > *lándzsa* szóban lezajlott.

Ezek után rátérhetünk korai nyelvemlékeinkre, hiszen szinte mindegyikben vannak ma már furcsának tűnő vagy egyedi, problematikus magyarázatú szavak, nevek. Ezek közé tartoznak Anonymus gesztájának egyes szórványai is, például a 11. fejezetbeli „silva *Igfon*”, vagyis az *Igyfon* erdő, amely az 51. fejezetben „(in) nemoribus *Ygfon*”-ként, Pais fordításában „Igyfon sűrűi”-ként tűnik föl. A tájnév Györffy György szerint a Bihar megyei Réz-hegységet jelölte (TörtFöldr. 1: 570), s tudomásom szerint Anonymus gesztáján kívül csak a Képes Krónikában fordul elő, ott is feltehetőleg Anonymust követve (vö. 1354: *Igfan*: DHA. 191, 1074-re vonatkoztatva, I. KMHsz. 89 is).

A név egyedisége és sajátos szemantikája miatt magyarázata sem egyszerű, Pais azonban szerintem jó nyomon jár, amikor Anonymus-fordításához írt jegyzeteiben (1977) így ír: „A nevére nézve pedig arra gondolhatunk, hogy előrésze az *igy* am. »szent«, utórésze meg a *fon* vagy *fan* am. »fonadék, szövedék, sűrű, erdő (gubancos gyökér vagy szőr)«. Eszerint tehát az értelme »szent-sűrű vagy szent-erdő«” (151). Pais jól okoskodik, ám bár a növényzetre utaló *fan* szóra vagy annak képzett származékára itt nem idéz adatot. Ez alól részben felmenti egy önálló tanulmánya, amelyet

kifejezeten a *fon* ~ *fan* nomenverbumnak és családjának szentel (l. Pais 1931–1934). Ebben a Szinnyei-féle Magyar tájszótár adataira támaszkodva a sajátos népnyelvi jelentésváltozásokra is kitér: „Hogy a *fon* – *fan* szócsalád jelentésköre milyen irányokban tágulhatott, mutathatják a növényvilágra vonatkozó magyar kifejezések közül: *fon* 'apró, finom gyökér- és szörszálak' Hegyalja (MTsz. 1. *fan* 2. alatt) | *fanos szőlővessző* 'szőlőtöke termő ága, melyet lehajtva földdel betakartak, s így gyökereket hajtott' Borsod; *fanos répa* 'töves répa (*brassica rapa*)' Dunamellék (MTsz. *fanos* alatt), amely nyilván vékony, összegabalyodott [?] gyökérzetéről kapta a nevét.” (1931–1934: 277) A tanulmánya végén idézett néhány ómagyar helynévi példa idevonhatóságát Pais maga is erősen bizonytalannak tartja (uo. 284).

A XX. századi *fandzsa*, *fafandzsa*, *fandzsásodik* (< *fancsa* stb.) tájszavak szerencsés módon utalnak vissza a szóban forgó metaforikus lehetőségre ('szörzet' → 'gyökérzet'). Ugyanakkor a *fan*-nak és származékainak a növényzeti terminológiába való behatolása, helynévvé válása, a nyelvjárási és jelentéstani problematikája, valamint az *igy* ~ *ügy* 'szent' szóval való összekapcsolódása még további vizsgálatot érdemel, l. pl. az ősi hitvilágot idéző ómagyar *Igykü* (később > *Hegykö*), *Ügymagas* (később > *Hegymagas*)-féle neveket (vö. FNESz.⁴, Kiss Lajos kételyeivel szemben pedig Zelliger 2004). Ez utóbbiak arra engednek következtetni, hogy bár az *Igyfan* meglehetősen speciális tulajdonnév, mégsem tekinthető Anonymus egyedi alkotásának. A valóságban is létező erdőnévről lehet szó, amelyet a gesztáíró nemcsak írott forrásokból, hanem az élőnyelvből – akár saját tájnyelvből is – ismerhetett. Mindenesetre Bihar és Békés megye azokhoz a tájakhoz tartozik, amelyeket művének tanúsága szerint aprólékosan ismert és bőven szerephez is juttatott.

3. Az egyedi névalkotás vagy névválasztás Anonymus gesztájában helynevekre ritkán, személynevekre annál inkább jellemző (vö. Benkő 1998b: 28 stb.). Feltehetőleg ezek közé sorolható a kunok egyik jeles személyiségeként, Bors vezér apjaként aposztrofált *Bunger* (8., 10., 18., 31., 34., 57. fejezet, íráshibával: *Bunger*, *Buger* 34.), azaz közkeletű olvasatban *Böngér*. A név eredete vitatott, annyi azonban bizonyos, hogy – akárcsak a *Bors*-nak – semmi köze sem lehet a kunokhoz. Anonymus kun szereplői és a velük kapcsolatos történések a krónikaíró elmeszüleményei. (A kunok sem ez idő tájt, még kevésbé a honfoglalás idején, nem tartózkodtak még a Kárpát-medencében.) A szerző tehát szabadjára engedte a fantáziáját, sőt nemcsak helynevekből kölcsönzött személyneveket, hanem korának antroponimáin kívül közszókból is bővítette színes névtárát. Különösen érdekesek azok a névalkotásai, amelyek valamilyen jelentéskapcsolatot mutatnak az egyes szereplők megnevezései között. Benkő Loránd figyelt fel például az „apaszerében” levő személyek neveinek sajátos motiváltságára. Ilyen többek között az *Előd* (Szabolcs apja), tövében az 'első, kezdet stb.' jelentésű *elő*-vel, *Óse* (Örkön apja), tövében az *ős* főnévvel, *Ósbő* (Szalók apja), előtagjában ugyanezen szóval, *Ócsád* (Örsúr apja), tövében a 'rég, múltbeli' jelentésű *ó* melléknévvvel. (Talán

e szóhoz vonható még Ete apjának *Ónd* neve is; mindezekre l. Benkő 1998b: 29–31.) A legszebb beszélő nevek egyike az *Apafarkas*, amely – névtani társtalanságából sejtethetően – Anonymus leleményei közé sorolható (l. uo. 31–2, ahol viszont Benkő Loránd kimutat *Apa* helységnevet és *Farkas-Agmánd* nemzetségnevet).

Benkő tanulmányának ötödik pontjában felveti az apaszerep melletti „fiúszerep” névbeli megjelenítésének lehetőségét is (1998b: 34). Erre csupán egy bizonytalan példát említ a gesztából, a *Bors*-ot, amelyet a későbbi krónikák *Küsid ~ Kücsid* adattával egészít ki (l. pl. Kézai 31.: „Cund ... huius filii *Cusid*”). *Bors* neve közismerten a kicsinyesség képzetét kelti fel, ennél fogva valóban összhangban van a számára „kiosztott” fiúszereppel. És ezen a ponton kanyarodik vissza gondolatmenetünk *Bors* apja *Böngér* nevéhez. Hogy miért nem keres jelentéstani kapcsolatot Benkő a *Böngér* és a *Bors* név között, az kiderül egy másik tanulmánya idevágó helyéből.

Anonymus „kunjainak” személynevei című írásában (1998c: 40–57) ugyanis sorra veszi az Anonymustól kunnak nevezett személyeket, illetve neveiket, köztük a *Böngér*-t is, amelyet ő *Büngër ~ Böngër*-ként olvas. A nevet ismeretlen eredetűnek tartja, ugyanis Pais etimológiáját (MNY. 1941: 267, SRH. 1: 58), amely egy török *bün ~ mün* ’leves’ szóra épül, teljes joggal elveti (i. m. 49). „Annyi azonban valószínűnek látszik – zárja gondolatait Benkő –, hogy e személynév nem Anonymus találmánya, ő csak a személy kunságát rakhatta hozzá a számára valahonnan felbukkanó névhez.” (Uo.)

Ezen a ponton szeretném a megfeneklett kérdés hajóját ismét óvatosan vízre segíteni, remélve, hogy az ötlet- és adathiány nem ütött végzetes léket rajta. Nos, fellapozván a közelmúltban megjelent Árpád-kori személynévtárat (l. Fehértói 2004: 163), azt látjuk, hogy ez a szó csupán Anonymus gesztájának adataival van képviselve, tehát az *Apafarkas* névhez és az ott felvonultatott érvekhez hasonlóan mégiscsak arra kell gondolnunk, hogy a *Böngér* esetében is a nagy mesemondó névalkotásáról lehet szó. De vajon „honnan bukkant fel számára” ez a különös lexéma? Véleményem szerint se nem törökből, se más idegen nyelvből, hanem a magyarból. A kifejezés ma is megvan, csupán a ritka, archaikus tájszók közé tartozik.

Én először A magyar nyelvjárások atlasza (MNYA.) 105. számú térképlapján, amely a ’kis szőlőfűrt’ megnevezéseit ábrázolja, akadtam a nyomára. A *böngér* a Baranya megyei Cserkúton (D-37) és Baksán (G-4: itt csúcsos zárójelben, tehát ritkának jelezve) fordul elő. Ez önmagában meglehetősen kevés adat, ám ha a térképen gazdagon burjánzó szócsaládjával együtt szemléljük, megszűnhet a hiányérzetünk. A *böngér* legközelebbi nyelvjárási rokona a *böng* ~ *benge*. Leginkább ennek ősi *-r* névszóképzős származéka lehet a *böngér*, de nincs kizárva az sem, hogy az ugyancsak több helyről adatolható *böng* ~ *bëng* főnév közvetlen *-r* képzős formájáról van szó, amelyben az *-r* előtti hosszú magánhangzó utólagos nyúlás eredménye. A távolabbi rokonságból néhány példa: *böngyő*, *böngyőke*, *böndő*, *böndzső*, *böndzsők*, *böndzsőke*, *csömbő*, *csömbők* (uo.). Ezek jól láthatóan kicsinyítő képzőre végződnek, a töben pedig nagy

valószínűséggel onomatopoeitikus hangsorok húzódnak meg, akárcsak a *billeng*, *csilleng*, *csüllöngő* stb. lexikai változatokban.

A romániai magyar nyelvjárások atlasza (RMNyA.) *böngész* című lapját (324.) elemezve már egy korábbi tanulmányomban értékeltem és kiegészítettem a TESz.-nek és az EWUng.-nak a *böngé*-re, *böngész*-re vonatkozó szómagyarozatát (l. Juhász 2000: 198–9). Ennek lényege az, hogy a *böngé* *böng*- töve a *bog* 'rügy, bogyó' magas hangrendű *bög* párhuzamának *n* járulékhanggal kiegészült változata. A TESz. – bár a *böngé*-t ismeretlen eredetűnek tartja – ezt írja: „Feltehető korábbi jelentése a növényi ágon található a p r ó c s o m ó lehetett [az én kiemelésem: J. D.]; innen érthető, hogy bimbót, rügyet és bogyótermést egyaránt jelölhetett... Széles elterjedtségű nyelvjárási szó.” (1: 362–3).

Ha az elmondottak fényében a *böngér* tájszónak ugyancsak a 'bogyó, apró növényi termés' jelentését rekonstruáljuk, akkor a korai ómagyar nyelvnek olyan lexémájára lelünk, amely – akár a *Bors* mellé állítva, vonatkoztatott névként – jól beleillett az anonymusi névadás eszköztárába, illetőleg az Árpád-kori *Magod*, *Borsod*, *Buzád*, *Árpád*-féle nevek jelentésvilágába. Ha figyelembe vesszük azt a nyelvöldrajzi tényt, hogy a *böngér* tájszó a Dél-Dunántúlról, a *böngész* ~ *böngéz* ige pedig zömmel az alföldi településekről került elő (l. ÚMTsz. 1: 589–90, RMNyA. 2: 324.), megkockáztathatjuk azt a feltevést, hogy eme táji kifejezések elterjedésének súlypontja az ómagyarban is a déli és középső nyelvterületen lehetett. Mindezt összevetve Anonymus *ö-ző* szórványaiival (de a korabeli *ö-zés* normakövető hajlamait sem feledve), azt is joggal gyaníthatjuk, hogy az *ö* anyanyelvjárása is ezen régiók valamelyikéhez köthető.

Érdekes tudománytörténeti adalék, hogy a régi *Böngér* személynév tájszói eredetét már Terestyéni Ferenc is felvetette (Terestyéni 1959), csakhogy nem Anonymus kapcsán, hanem Vörösmarty eposzainak szókincsét elemezve. A Zalán futásából és a Cserhalomból idéz példákat, de meglepő módon nem veti fel Anonymus gesztájának forrásszerepét, jóllehet némely idézett hely névkörnyezete egyértelműen ide mutat; pl. „...mely bajnok az, aki | Hozzánk jött? *Böngérnek* véréből-e vagy a hős | Tasnak nemzetiből? Kulpon magzatja, vagy Undé?” (a Zalán futásából: i. m. 229). A *Böngér*-en és *Tas*-on kívül nem nehéz felismerni a *Kulpon*-ban a *Külpün* ~ *Kölpön* 'Kölpény' (An. 41., 53., 56.: *Culpun*) és *Ond* ~ *Ónd* (An. 6., 16.: *Ound* stb.) neveket. Szómagyarozatában Terestyéni két lehetőséggel számol: „A névben minden valószínűség szerint a *böng* szó van megtoldva a nyelvújítás korában gyakori *-ér* képzővel: *fűzér*, *pincér*, *ügyér*, *üzér* stb.” Majd megjegyzi: „Ugyanilyen joggal feltehető azonban az is, hogy a Dunántúlon szélesebb területen ismert tájnyelvi *böng* és *böngé* ... szót toldotta meg Vörösmarty a tőle gyakran használt *-ér* végződéssel: ...” (uo.). Talán nem szükséges hosszan bizonygatni, hogy a szót nem a költő alkotta, hanem Anonymus gesztájából merítette.

4. Előadásom végén az Ómagyar Mária-siralom értelmezéséhez szeretnék röviden, a dialektológia és a szótörténet szemszögéből hozzászólni. – A. Molnár Ferenc az utóbbi években korai szövegemlékeink több helyét magyarázta újszerűen, íráshibából, betűtévésztsékből kiindulva, majd új értelmezését analóg szöveghelyekkel bizonyítva (összefoglalóan I. A. Molnár 2005). Ötleiteinek többsége számomra meggyőző, különösen azok, amelyek nagy irodalmi, filológiai, vallástörténeti apparátusra épülnek.

Egy felvetésével azonban mégis vitatkozni szeretnék. Az ÓMS. *syralmal sepegyk* szószerkezetének utótagját ugyanis – ámbár kérdőjelesen – szintén téves másolatúnak véli, és egy *h* betű „visszatételével” megoldott emendálás után az igét a *sebhede* ’megsebződöm’ lexemához köti (i. m. 85–9, itt a korábbi szakirodalom áttekintése is megtalálható). Véleményem szerint a sírásra utaló és annak onomatopoezist, alliterációját is kiaknázó szinonimapár feltevése akkor is meggyőzőbb, ha a *seped* (táj)szó nehezen adatolható. Tudjuk azonban, hogy hangutánzó szavaink egy része alkalmi alkotás, más része pedig széles körű elterjedtsége ellenére speciális kontextuális és pragmatikai kötöttsége miatt nehezen kerül be a régi nyelvemlékekbe. Ilyen körülmények folytán különösen felértékelődik az archaikus peremnyelvjárások kifejezőkészlete, amely legkönnyebben tájszótárakban és nyelvatlaszokban hozzáférhető. Magam a romániai nyelvatlasz szerkesztése során figyeltem fel számos értékes, az ómagyar nyelvemlékek adataival vetekedő, elszigetelődött reliktumra. Legtöbbjük feltehetőleg a moldvai csángó dialektusokból idézhető.

Ilyen a sírás szinonimakörébe tartozó, a *pityereg* térképlapján (5: 1381.) található szabófalvi adat, amely az atlasz kérdésére így felel: *ri^βu és séppet* (H-1). Ez mellérendelő szerkezetével igen hasonlít a kódexekbeli *sír és szepeg* szópárhoz, azzal a különbséggel, hogy a *seppet* még közelebb áll az ÓMS. *seped*-jéhez. Ha egyszerűsítjük a három szó hangalakját, akkor a *ri és seppet* ~ *sep(p)ed* formához jutunk, amelyben az igék még így is archaikusnak számítanak, különösen az ÓMS.-t idéző *seppet* (< *seped*). A nyelvjárás-történeti levezetések (*riβ > *riu* > *riβu*, *seped* > *sepped* > *seppet*, ill. még egyszerűbb megoldással: *sepet* > *seppet* – eredeti -*t* képzővel) már a később kifejtendő részletkérdésekhez sorolhatók.

HIVATKOZÁSOK

A. Molnár Ferenc 2005: *A legkorábbi magyar szövegemlékek (Olvasat, értelmezés, magyarázatok, frazeológia)*, Debrecen, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kara, Klasszika-filológiai Tanszék.

Benkő Loránd 1998a: *Név és történelem*, Budapest, Akadémiai Kiadó.

Benkő Loránd 1998b: Anonymus beszélő személynevei, in Benkő 1998a: 28–39.

- Benkő Loránd 1998c: Anonymus „kunjainak” személynevei, in Benkő 1998a: 40–57.
- DHA. = *Diplomata Hungariae Antiquissima* **1.** 1000–1130. Edendo operi praefuit Georgius Györffy, Budapest, 1992.
- Fehértói Katalin 2004: *Árpád-kori személynévtár (1000–1301)*, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Györffy György, TörtFöldr. = *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I–IV.* 1963–1998. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Juhász Dezső 2000: *Böngész.* Egy nyelvatlaszlap művelődéstörténeti és nyelvi tanulságaiból, *Magyar Nyelvjárások* **38**, 197–201.
- KMHSz. = *Korai magyar helynévszótár, 1000–1350. 1. Abaúj–Csongrád vármegye*, szerk. Hoffmann István, Debrecen, Debreceni Egyetem, 2005.
- MNyA. = Deme László – Imre Samu szerk.: *A magyar nyelvjárások atlasza I–VI.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968–1977.
- Nyíri Antal 1941a: Fa-fandzsa, *Magyar Nyelv* **37**, 29.
- Nyíri Antal 1941b: A térszíni formák elnevezései a szentesi halászatban, *Magyar Nyelv* **37**, 41–6 (újra közölve: Nyíri 2004: 212–6).
- Nyíri Antal 2004: *Szófejtések és nyelvtörténeti tanulmányok*, Szeged.
- Pais Dezső 1931–1934: *Fon, Nyelvtudományi Közlemények* **48**, 274–84.
- Pais Dezső 1977: *Anonymus Gesta Hungarorum. Béla király jegyzőjének könyve a magyarok cselekedeteiről.* Hasonmás kiadásban megjelentette a Magyar Helikon Pais Dezső fordításában Budapesten, 1977-ben.
- RMNyA. = Murádin László gyűjt. – Juhász Dezső szerk.: *A romániai magyar nyelvjárások atlasza I–X*, Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1995–2006.
- Róna-Tas András 1978: *A nyelvrokonság*, Budapest, Gondolat.
- SRH. = *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stripis Arpadianae gestarum.* Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery, **I–II**, Budapestini, 1937–1938.
- Terestyéni Ferenc 1959: Tájszói eredetű személynevek Vörösmarty eposzaiban, *Magyar Nyelv* **55**, 226–31.
- Zelliger Erzsébet 2004: Módszertani kérdések egy etimológia kapcsán – Még egyszer a *Hegymagas*-ról, in Ladányi Mária – Dér Csilla – Hattyár Helga szerk.: „...még onnét is eljutni túlra...” *Nyelvészeti és irodalmi tanulmányok Horváth Katalin tiszteletére*, Budapest, Tinta.
- Zsiros Katalin 1999: A *fandzsásodik* jelentése a szentesi népnyelvben, *Magyar Nyelv* **95**, 70–1.